

OSVRT NA OSOBNA ISKUSTVA SUPERVIZANTA TIJEKOM EDUKACIJE IZ PSIHOANALIZE

/THE REFLECTION ON THE PERSONAL EXPERIENCES OF THE SUPERVISEES DURING THE EDUCATION OF PSYCHOANALYSIS

Ljiljana Milivojević

SAŽETAK/SUMMARY:

Supervizija je centralni dio treninga u psihoanalizi koji se odvija u tripartitnom modelu i dio je profesionalnog razvoja kandidata.

Cilj supervizije je da supervizor uči kandidata nužnim znanjima i vještinama, kako bi potaknuo učenje i osobni rast, kojim će izvoditi svoj analitički rad što je bolje moguće.

Tijekom odvijanja supervizije fokus treba biti na osiguravanju razumijevanja bolesnika, kojega kandidat prikazuje, te učenja tehnike.

U supervizijskom procesu, supervizor i kandidat su jednako aktivni, svatko na svoj način, također u ovom procesu oni utječu jedan na drugoga.

Neizbježne teškoće u superviziji su produkt nesvjesnog međusobnog sudjelovanja u procesu u sklopu supervizorskog učenja.

S druge strane, kroz sam proces supervizije mogu se otkriti slabosti supervizora, njegova subjektivna doživljavanja supervizijskog procesa u kojima se mogu pojaviti njegov odnos prema kandidatu, ali i njegovu pacijentu.

U ovom radu prikazujem kompleksan proces supervizije kroz osobna doživljavanja supervizorskog procesa tijekom edukacije iz psihoanalize.

Nije mi bilo jednostavno napisati ovaj prikaz, bila sam sklona odustati, ali uz podršku i poticaj sam ipak završila rad. Shvatila sam koliko je teško iznijeti tako osobna doživljavanja o svom supervizoru, ali i o sebi u procesu učenja. Otpor koji se provlačio kroz cijeli proces pisanja ometao je moju radost pisanja i uložila sam veliki trud da završim ovaj tekst, kratak, a tako naporan.

/As central part of training in psychoanalysis, supervision follows a tripartite model and is part of candidate's professional development.

Goal of supervision is for the supervisor to teach the candidate necessary knowledge and skills in order to encourage learning and personal growth, enabling them to conduct their analytical work in the best possible way.

During supervision focus should be on understanding the patient the candidate presents and on learning the technique.

In the supervision process both the supervisor and the candidate are equally active in their own way, influencing each other in this process.

Problems that inevitably appear in supervision stem from the unconscious mutual participation in the process as part of learning under supervision.

On the other hand, through the very process of supervision the supervisor's weak points may be seen as well as their subjective experiences where their relation to the candidate, but also to the candidate's patient, may come to the surface.

In my paper I present a complex supervision process through personal experience of supervision during my education in psychoanalysis.

I had problems in writing the presentation, I almost gave up, but with the support I managed to finish it. I realised how difficult it is to share such personal experiences concerning my supervisor, but also myself, in the learning process. The resistance I felt throughout the writing process worked hindered my joy of writing, since I had to invest great efforts to finish this text, a short and yet such a demanding one.

KLJUČNE RIJEČI / KEYWORDS:

supervizija / *supervision*, supervizor / *supervisor*, student / *student*

Prim. dr. sc. **Ljiljana Milivojević**, dr. med., neuropsihijatar, trening-psihoanalitičar i trening-grupni analitičar, član IPA, Privatna praksa, Beograd, e-mail: milivojevicljiljana@gmail.com

Ljiljana Milivojević, neuropsychiatrist, training psychoanalyst and group analyst, member of IPA, private practice

UVOD – TEORETSKA RAZMATRANJA

U superviziji supervizor ima zadatak pomoći supervizantu da razvije individualne, autonomne kreacije osobnog identiteta, budućeg psihoanalitičara. Na tom putu supervizor potiče supervizanta u njegovoj zainteresiranosti za pacijentu, njegovu nadanju da sve nije izgubljeno kad se „zaglavi“ u radu s pacijentom, upućujući na supervizantove vlastite mogućnosti. Time izbjegava

davanje „hrane na žlicu“, Glover, E.(1), čime bi limitirao razvoj kandidata kao i njegovu sposobnost da napreduje u svom učenju.

To nije nimalo jednostavno, jer između supervizora i supervizanta postoji stalna tenzija u kojoj se supervizor treba suočiti sa svojim osjećanjima u kojima se miješaju doživljaj njegove uloge, njegova osobnog identiteta, njegove potrebe da se rivalizira sa supervizantom, kao i s njegovim psihoanalitičarem, te da

odustane od ideje da je on taj koji treba voditi slučaj. To znači da bi trebalo izbjeći da supervizantu upućuje na koji bi se način on, supervizor, bavio radom s pacijentom, već da prati kako se supervizant bavi slučajem i da mu daje podršku na tom njegovu putu. Ako to ne bi činio, bila bi to imitacija a ne supervizija. (2)

Fleming, J. i Benedict, T. (2) govore da je koncept učenja u supervizijskom procesu paralelan s terapijskim savezom, o kojemu je govorio Greenson, R.R. (3) i koji je bio viđen kao uspostavljanje temeljnog povjerenja i cilja učenja u međusobnom djelovanju, na kojima je utemeljen potencijalno neugodan put supervizije. Neugodnost potječe od supervizantove ambivalencije uzeti ili ne uzeti pomoć od supervizora, jer ako uzme, to može biti za njega narcistična povreda, koja, kad se ne prepozna, može odvesti superviziju na krivi put. Ako, pak, ne uzme pomoć, to znači da ne može napredovati u procesu učenja.

Takva situacija, kod supervizora može stvoriti narcističnu povredu i dovesti ga u situaciju da iz svojih nerazriješenih problema razvije odnos sa supervizantom koji je suprotan zahtjevima koji su pred njim.

De Bell, D. (4) je zabilježio da takvo ponašanje supervizora ograničuje njegovu sposobnost da pomogne supervizantu u njegovu razvoju.

U kontekstu tih događanja Searles, H. (5) piše o moćnom procesu refleksije s kojim je supervizor u interakciji pod uticajem transfera – kontratransfera u psihoanalitičkim odnosima. On govori da pojašnjenje rezultata problema u superviziji nije samo sprječavanje prepreka do efikasnijeg učenja, već kataliziranje promjene u terapiji.

Ecstein, R. & Wallerstein, R. (6) upućuje na neizbježne probleme oko učenja: problem između supevizora – supervizanta, otpore supervizanta prema supervizoru, kako bi rasvijetlili problem koji postoji između supervizanta koji vodi slučaj i njegova pacijenta.

Odnosi između supervizanta i supervizora su vrlo kompleksni jer u tim odnosima supervizant nailazi na otpore vezane za ulazak u odnos s drugom osobom, supervizorom, uz osjećanja da iznevjerava svog psihoanalitičara s kojim ima sasvim poseban odnos. Doživljaj iznevjeravanja postaje značajan momenat u kojemu supervizant može prepoznati svoje otpore osobnoj analizi.

Osim toga, biti na superviziji upućuje na napredovanje u edukaciji i približavanje završetka psihoanalize, što može značiti izlazak iz regresivne faze i ulazak u fazu zrelosti, kao kod adolescenta koji polako napušta roditeljsko gnijezdo i oblikuje svoj svijet. Stvaraju se razmišljanja hoće li biti uspješan kao njegov psihoanalitičar i identifikacija koja je nastajala tij-

kom psihoanalize u ovoj fazi edukacije dobiva na značaju, praćena strahovanjima od osobnog uspjeha, ali i strepnje od neuspjeha. Strahovanja od vlastitog uspjeha povezana su s razmišljanjima smijem li biti bolji od svog psihoanalitičara, ili ga pak nisam uspio dostići.

Takva razmišljanja mogu dovesti supervizanta do gubitka samopoštovanja, do pojave stida, koji je jedan od značajnih faktora odnosa supervizor – supervizant. Način na koji očituju stid ključni je elemenat u spremnosti ili nespremnosti supervizanta da prihvati zavistan odnos prema supervizoru u koji je upleten zavistan odnos prema psihoanalitičaru. To može pokrenuti želju da supervizor doživi neuspjeh kako bi se održala idealizirana predstava psihoanalitičara.

Supervizantova svjesna spoznaja da mora učiti kroz superviziju i njegovo svjesno i nesvjesno osjećanje potrebe da na tome mora raditi povezano je i s njegovom sposobnošću da tolerira napor i bol suočavanja sa svojom ulogom učenika. S jedne strane, osjeća se zrelijim i sposobnijim, a s druge, ima osjećaj kako polazi u prvi razred osnovne škole.

Sve dok se odnos između supervizanta i supervizora ne stabilizira te supervizant potpuno prihvati svoju ulogu kao i ulogu supervizora, odnos može biti turbulentan i mahom se manifestiraju kroz otpor u vidu kašnjenja, zaboravljanja da se napiše protokol, otkazivanja seansi.

Kao što vidimo, autori koji su pisali o superviziji, supervizoru, supervizantu, imali su težak zadatak da osvijetle aspekte supervizanta, kao i supervizora, tijekom supervizijskog procesa nagovještavali probleme koji se pojavljuju u superviziji mnogo više naglašavajući probleme supervizanta nego supervizora, jer nije jednostavno o tome pisati i sebe izložiti čitateljima koji su kandidati ili su bili kandidati samog pisca.

OSOBNA ISKUSTVA

Nije mi nimalo lako započeti ovaj tekst; najprije sam ga dugo odgađala, ali sam se ohrabrila i, evo, podastirem vam na uvid svoj doživljaj vlastita odrastanja kroz superviziju u ulozi supervizanta.

Da bih završila svoju edukaciju iz psihoanalize, supervizija je bila sastavni dio edukacije.

Moj prvi slučaj na superviziji bio je narcistični pacijent kojeg sam teško pratila, imajući osjećaj da sam mu igračka i da on mene vodi kroz terapiju, a ne ja njega.

Supervizija je bila koncentrirana na moju neodlučnost u radu s pacijentom koji me je plašio, kao i na moju nepažnju na pacijentovu aroganciju i narcistična, bezuvjetna očekivanja od drugih, kao i od mene, tijekom psihoanalize. Moj supervizor je ukazivao

na važnost konfrontacije pacijenta s njegovim neprijateljskim stavovima prema drugima, kao i prema meni, kao i na njegovu samoljubivost i zanemarivanje drugih.

Posebno sam zanemarila neprijateljstvo i grandioznost jer sam se ja osjećala kao roditelj koji ga razumije i kome je stalo do njega. Imala sam dojam da ako bih bila direktnija, da bih povrijedila njegova osjećanja, dovela ga u situaciju da se osjeća odbačenim i nepoželjnim te da bi me napustio, a ja sam na superviziji i jako mi je stalo do toga da pacijenta zadržim.

U psihoanalitičkoj situaciji ja sam se često povlačila i bila veoma podržavajuća i nesvjesno hranila njegove transferne želje o magičnom spasenju od njegovih neprijateljskih, agresivnih ponašanja prema drugima, kao i prema meni.

Trebalo mi je dosta vremena da provedem u djelo sugestije svog supervizora, i tad je terapija počela napredovati.

MOJ ODNOS SA SUPERVIZOROM

Razmišljam o tome šta se zapravo događalo u meni i zašto sam svojim kontratransferom, koji je oslikavao dobrog roditelja, podržavala neprijateljska osjećanja svog pacijenta te i pored sugestije supervizora nisam bila u stanju odustati od toga.

Razmišljala sam jesam li se u nekim aspektima identificirala s pacijentom te da sam na taj način održavala vlastitu ličnost u svojoj imaginativnoj ravnoteži.

S druge strane, ja sam bila na edukaciji i nisam željela izgubiti pacijenta i time prolongirati edukaciju.

Miješala su se moja osjećanja rada s pacijentom i pomoći koju sam mu davala, ali i vlastiti interesi.

Bio je to za mene novootkrivani aspekt, imati osobne interese i podređivati njima terapiju s pacijentom.

Ova turbulentna razmišljanja stvarala su izuzetnu napetost koju sam pokušavala razriješiti na svojoj psihoanalizi, ali mi se činilo da tu nešto nedostaje, nešto što ne mogu izgovoriti, a tako mi je blizu, kao da je tu, ali ipak nije tu.

Razmišljajući naknadno, shvatila sam kako sam pokušavala zaštititi svog pacijenta od supervizora s kojim sam ušla u rivalski odnos, vjerujući da samo ja mogu razumjeti svog pacijenta. Grčevito sam se borila da očuvam taj doživljaj. Imala sam utisak kako moj supervizor misli sasvim drukčije i uglavnom ne razumije mog pacijenta. Pitala sam se kako je to moguće.

Shvatila sam da sam se našla između vlastitih grandioznih fantazija vezanih za početak svog profesionalnog života i tegobnih osjećanja inferiornosti i do-

življaja nekompetentnosti u odnosu sa supervizorom. Imala sam potrebu devalvirati ga time što sam duboko vjerovala da on ne razumije mog pacijenta. Od te me spoznaje hvatao strah, ali sam istodobno i uživala imajući osjećaj kako sam svojom empatijom nadmašila supervizorove mogućnosti razumijevanja i osjećanja.

Rivalski odnos je trajao i živio neizgovoren sve dok u jednom trenutku nisam shvatila koliko sam u svoj odnos sa supervizorom unijela neizgovorene odnose s psihoanalitičarem. Hrabro sam unijela taj problem u svoju osobnu analizu i nakon nekog vremena doživjela olakšanje, uz pomoć psihoanalitičara.

To je pridonijelo razjašnjenju odnosa sa supervizorom koji mi je postao prihvatljiviji i lakše sam prihvatila njegove sugestije i činjenicu da me supervizor podučava u mom radu s pacijentom.

Ovo me je nagnalo na nova razmišljanja o triangularnim odnosima supervizanta, psihoanalitičara i supervizora.

SUPERVIZANT IZMEDJU SUPERVIZORA I PSIHOANALITIČARA

Kad o ovome razmišljam, nameću mi se sjećanja na period koji je bio izuzetno naporan, često sa zbrkanim mislima i pitanjem hoće li ovome doći kraj.

Prije svoje prve supervizije razmišljala sam kako je to još jedan nov izazov u edukaciji koji će unijeti nove aspekte u moju edukaciju. Mislila sam da je odnos sa supervizorom jednostavan, međutim, nisam uzela u obzir činjenicu da on ima svoje svjesne i nesvjesne aspekte i da nije samo realan odnos, koji nije transfer. Toga sam postala svjesna nakon prvih supervizija tijekom kojih sam shvatila da je ovaj odnos povezan s osobinama, koje su tijekom moje psihoanalize trebale postati relativno stabilni dio moje ličnosti i razviti spremnost da prihvatim pomoć supervizora u savladavanju vlastitog rada s klijentom koji mi je u psihoanalizi. Suočila sam se s činjenicom da to nije tako, da je mnogo kompliciranije i da u meni i dalje postoji nedovršenost koja ometa moj rad s pacijentom, kao i odnos sa supervizorom.

Osjećala sam se vulnerabilnom i razmišljala sam o tome kako je narcistična vulnerabilnost vrlo prisutna i ometajuća.

Uljuljkana u svom odnosu s psihoanalitičarem, s doživljajem da je moj psihoanalitičar tu samo zbog mene, nailazim na supervizora s kojim govorim o svom pacijentu, o njegovim poteškoćama, odnosima. Imala sam zbrku u glavi, pomalo sam se ljutila na to da je narušena moja slika sebe i mog odnosa s psihoanalitičarem jer mi se supervizor učinio kao netko tko je upao

u moj svijet i radi neki red mimo moje volje. Potom sam počela misliti koliko je to možda povezano i s mojom psihoanalizom i u nekim aspektima nesprennošću da govorim o svom doživljaju psihoanalitičara. To mi je prvi put palo na pamet i tako otvorilo novo poglavlje u mojoj psihoanalizi.

Shvatila sam da čuvam svog psihoanalitičara koji mi je bio neobično važan jer je sa mnom prolazio hodnicima mog unutrašnjeg svijeta držeći me za ruku kako se ne bih okliznula u klizavim hodnicima mog nesvjesnog. Nikako se nisam htjela toga odreći.

Supervizor je ušao u taj svijet i kao da nije imao milosti za moje nesigurne korake. Inzistirao je na radu s pacijentom koji je bio za mene nepoznanica i ja sam strahovala od zahtjeva supervizora, koje na početku nisam sasvim razumjela.

Strah od pacijenta, strah od supervizora, iznenadno razmišljanje o tome jesam li dorasla svemu i je li me moj psihoanalitičar, kojemu sam beskrajno vjerovala, doista čvrsto držao za ruku i vodio klizavim hodnicima. Preplavljenost tim nesigurnim osjećanjima bili su moja noćna mora početkom supervizije.

Ali, s vremenom su se ove misli stabilizirale; počela sam razdvajati uloge psihoanalitičara i supervizora kao i svoje odnose sa svakim od njih.

Nestalo je moje nepovjerenje prema supervizoru kao i prema psihoanalitičaru, čemu su pridonijeli svi sudionici ovog procesa.

Ja sam napravila konzistentan odnos sa supervizorom, pri čemu sam mogla uspješno učiti i zadržati suštinski pozitivan stav prema zadatku kojeg sam se poduhvatila.

Moja se prva supervizija uspješno okončala nakon što sam savladala prepreke u svom unutrašnjem svijetu, nakon što sam posložila uloge psihoanalitičara i supervizora, svakog od njih stavila na njegovo mjesto, u njegovoj ulozi, i kako je rasla moja potreba da završim psihoanalizu tako je moja efikasnost supervizanta bivala bolja i moj doživljaj supervizora adekvatniji.

ZAKLJUČAK

Kroz svoju edukaciju iz psihoanalize shvatila sam vrijednost tripartitnog modela edukacije, koji se međusobno prepliću, čineći edukativni proces inspirativnim i vrlo živahnim.

Supervizija je središnji dio edukacije u kojoj supervizant dobiva osnovna znanja koja su mu prijeko potrebna za njegov budući rad psihoanalitičara. U superviziji supervizant prepoznaje vlastite blokade u učenju, kao i to da može primijeniti znanja iz samospoznaje,

kao i iz teorije. Na tom putu supervizant razvija svoju ličnost koristeći se dostizanjem uvida, ali i samodiscipli-
ne. To bi značilo da supervizantova
suštinska iskustva potječu iz njegove
psihoanalize, a supervizija mu omogu-
ćuje da radi na vlastitom kontratan-
sferu kao i na projektivnim kontra-
identifikacijama u radu s pacijentovim
nesvjesnim sadržajima.

Supervizant se nalazi u posebno teškoj
situaciji, jer, s jedne strane, ima psiho-
analitičara, a s druge, supervizora. Biti
u prostoru između, koji je posebno izra-
žen na početku supervizijskog procesa,
nije nimalo lako.

Uloga supervizora je vešestruka, a
odnosi se na njegovo umijeće da radi
sa supervizantom, kako bi mu dao
mogućnost da sitnim koracima sti-
gne do svoje uloge, učeći ga tehnici
rada s pacijentom. To bi značilo da je

supervizor u svakom trenutku spre-
man raditi u korist svog supervizanta
i njegova pacijenta. No kako je i su-
pervizor samo čovjek i ima stanovitih
nedostataka, može se dogoditi da su-
pervizor izađe iz svoje uloge, ulazeći
u rivalitetne odnose sa supevizantom
u borbi za pacijenta koji je na terapiji
kod supervizanta, ali ne i supervizora.
To su neizbježne teškoće u supervizi-
ji i posljedica su nesvjesnih procesa.
Rješavaju se za supervizanta na nje-
govo psihoanalizi, a supervizor ih rje-
šava svojim uvidom i promišljanjem
o tome.

Zalaganjem svih sudionika, supervi-
zant polako napušta ovu otežavajuću
situaciju, koja obiluje različitim mi-
slima i dobiva stolac u ovom trolistu.
Postaje na neki način ravnopravni član
koji teži dosezanju svog cilja – postati
psihoanalitičar.

LITERATURA

1. Glover E. Research methods in psychoanalysis. *International Journal of Psycho-Analysis* 1952; 33:403-409
2. Fleming J, Benedek T. *Psychoanalytic Supervision*. New York: Grune and Stratton, 1966.
3. Greenson R.R. *The Technique and Practice of Psychoanalysis*. New York: International Universities Press, 1966.
4. De Bell D. Critical digest on the literature of psychoanalytic Assotiation. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 1963; 11:546-575
5. Searles H. The informational value of the supervisors emotional experience. In *Collected Papers on Schizophrenia*. New York: International Universities Press, 1965
6. Ekstein R. and Wallerstein RS. *The Teaching and Learning of Psychotherapy*. New York: International Universities Press, 1958